

เรามีความเข้าใจปัญหาของเกษตรกรผู้ปลูกยางพารารายย่อย ในพื้นที่ส่งเสริมใหม่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน จริงหรือไม่?

Do We Really Understand Problems of Rubber Farmers with Small Areas in the Recent Extension Area in Upper Northeast Thailand?

ยศ บริสุทธิ์^{1,*} นิภาพรณ วันศรี¹ สมหมาย แก้วมณี² กัลยา มิขะมา³
และ สุจินต์ สิมารักษ์¹

Yos Borisutdhi^{1,*}, Nipapan Wansri¹, Sommai Kaewmanee²,
Kanlaya Mikhama³ and Suchint Simaraks¹

ABSTRACT

Northeast Thailand is an important area of Para rubber production in upstream catchments. The initial study on the general situation of rubber production by farmers with small holdings in the new plantation target area, found that their production practices were not in accordance with those recommended by extension workers and academic reports such as the processing of latex into a rubber cup lump instead of a rubber sheet, tapping rubber latex before the rubber trees have reached an appropriate size or before age seven years, tapping the latex during leaf-fall, too close spacing between trees, and planting rubber trees in shallow topsoil or on inappropriate land. However, are these problems really farmers' problems and why? Further study tried to find out the answers to these questions. So Phisai district, Bueng Kan province was purposively selected for this study. A semi-structured interview was employed for qualitative data collection from key informants, leading farmers, farm households, farmer organization committee, cup lump bidding purchasers, and fresh rubber purchasers. This study was carried out during November 2010 and June 2011. The results

¹ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ขอนแก่น 40002

Faculty of Agriculture, Khon Kaen University, Khon Kaen 40002, Thailand.

² สำนักงานเกษตรอำเภอไชยพิสัย บึงกาฬ 43170

So Phisai District Agricultural Extension Office, Bueng Kan 43170, Thailand.

³ คณะเกษตรและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยนครพนม นครพนม 48000

Faculty of Agriculture and Technology, Nakhon Phanom University, Nakhon Phanom 48000, Thailand.

* Corresponding author, e-mail: yosboris@kku.ac.th

were contradictory to the above-identified problems. The real, prioritized problems of the farmers studied could be classified into farmer organization and farmer household levels. At the farmer organization level, the main issues were: limited market choice and unstable price of rubber, late purchase and payment by the bidder, low quality or standard of rubber cup lump, insufficient revolving fund of the farmer organization, and the reduction of the rubber cup lump selling operations of the farmer organizations by the fresh rubber cup lump purchasers. At the household level, the problems were: limited market choice and unstable price of rubber, diseases and insect pests, theft of rubber cup lump in rubber plantation, limited skilled labor available, and health-related problems due to the change in livelihood patterns resulting from rubber production. Therefore, recommendations for problem solving should not only focus on the technical but also on the social aspects of the rubber farmers.

Keywords: rubber cup lump, fresh rubber cup lump, rubber tree tapping, rubber plantation, rubber marketing

บทคัดย่อ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นแหล่งผลิตยางพาราในระดับต้นน้ำที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของประเทศ ซึ่งจากการศึกษาขึ้นต้นถึงสถานการณ์ทั่วไปในการผลิตยางพาราของเกษตรกรรายย่อยในแหล่งปลูกยางใหม่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน พบว่าการปฏิบัติการผลิตของเกษตรกรรายย่อยยังไม่เป็นไปตามคำแนะนำของนักส่งเสริมและความรู้หลักวิชาการ ได้แก่ การแปรรูปน้ำยางเป็นยางก้อนถ้วยแทนยางแผ่นดิบ กรีดยางก่อนลำต้นมีขนาดเหมาะสมหรือก่อนอายุครบ 7 ปี กรีดยางในช่วงต้นยางผลัดใบระยะปลูกของต้นชิดกัน และปลูกในพื้นที่ดินต้นหรือไม่เหมาะสม อย่างไรก็ตาม ปัญหาดังกล่าวข้างต้นเป็นปัญหาที่แท้จริงที่เกษตรกรประสบหรือไม่และอย่างไร? การศึกษานี้จึงมุ่งค้นหาคำตอบของคำถามดังกล่าว ด้วยการเลือกอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬเป็นพื้นที่ศึกษา โดยได้สัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้รู้ เกษตรกรผู้นำครัวเรือนเกษตรกร คณะกรรมการองค์กรเกษตรกร ผู้รับซื้อประมูลยางก้อนถ้วย และผู้รับซื้อยางก้อนถ้วยสด ดำเนินการศึกษาในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2554 ถึงเดือนมิถุนายน 2555 ผลการศึกษาค้นพบว่า ไม่เป็นไปในแนวเดียวกันกับปัญหาดังที่ระบุมาแล้วข้างต้น โดยประเด็นปัญหาที่แท้จริงและเป็นปัญหาเร่งด่วนที่

องค์กรเกษตรกรและครัวเรือนเกษตรกรประสบสามารถจำแนกได้ดังนี้ ระดับองค์กร ได้แก่ ราคาขายพาราคต่ำและไม่แน่นอน ความล่าช้าในการมารับซื้อและการจ่ายเงินของผู้ที่ได้รับการประมูล ยางก้อนถ้วยไม่ได้คุณภาพหรือมาตรฐาน เงินทุนหมุนเวียนขององค์กรเกษตรกรไม่เพียงพอ และมีพ่อค้ารับซื้อยางก้อนถ้วยสดในพื้นที่ทำให้องค์กรเกษตรกรดำเนินการรวบรวมยางก้อนถ้วยเพื่อขายได้น้อย ระดับครัวเรือน ได้แก่ ราคาขายพาราคต่ำและไม่แน่นอน โรคและแมลงระบาด การลักขโมยยางก้อนถ้วยในสวนยาง ทักษะฝีมือการทำสวนยางยังไม่ชำนาญนัก ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพที่มาจากกรเปลี่ยนแปลงรูปแบบวิถีชีวิตจากการทำสวนยางพาราดังนั้น จึงมีข้อเสนอว่าการแก้ปัญหา นอกจากมุ่งไปที่ด้านเทคนิคการผลิตแล้วควรมุ่งไปที่ประเด็นทางสังคมของเกษตรกรผู้ปลูกยางพาราควบคู่กันไป

คำสำคัญ: ยางก้อนถ้วย ยางก้อนสด การกรีดยาง การปลูกยางพารา การตลาดยางพารา

บทนำ

ยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของไทย ถึงแม้ประเทศอินโดนีเซียมีพื้นที่ปลูกและมีพื้นที่กรีดยางมากกว่าประเทศไทย แต่เนื่องจากไทยมีความเหมาะสมด้านภูมิประเทศจึงทำให้ผลผลิตต่อ

พื้นที่ของไทยมากกว่าอินโดนีเซีย โดยในปี 2554 ประเทศไทยมีปริมาณผลผลิตประมาณ 3.53 ล้านตัน รองลงมาได้แก่ อินโดนีเซีย และมาเลเซีย ประมาณ 3.09 และ 1.00 ล้านตัน ตามลำดับ แต่เมื่อพิจารณาเชิงพื้นที่แล้ว ในปี 2553 ประเทศอินโดนีเซียมีพื้นที่ผลิตประมาณ 21.53 ล้านไร่ รองลงมา คือประเทศไทย มาเลเซีย และจีน ประมาณ 18.23 6.38 และ 6.28 ล้านไร่ ตามลำดับ (สถาบันวิจัยยาง, 2555)

สำหรับประเทศไทยได้เริ่มมีการปลูกยางพาราที่ภาคใต้และได้ขยายพื้นที่ปลูกในภาคตะวันออก ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยในปี 2547 ประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกยางพารา รวมประมาณ 12.95 ล้านไร่ และต่อมาได้มีโครงการปลูกยางพาราเพื่อยกระดับรายได้และความมั่นคงให้แก่เกษตรกรในแหล่งปลูกยางใหม่ของรัฐบาล ยิ่งส่งผลให้พื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็น 18.76 ล้านไร่ในปี 2554 โดยในปีเดียวกันนี้ภาคตะวันออก เฉียงเหนือมีพื้นที่ทั้งหมด กว่า 3.48 ล้านไร่ (สถาบันวิจัยยาง, 2555)

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนเป็นพื้นที่ที่มีการปลูกยางพารากันมาก โดยในอดีต จังหวัดหนองคายเป็นจังหวัดที่มีการปลูกยางพารามากที่สุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ปัจจุบันพบว่าในปี 2554 จังหวัดบึงกาฬ ซึ่งเป็นจังหวัดใหม่ที่แยกตัวออกจากจังหวัดหนองคายเป็นจังหวัดที่มีการปลูกยางพารามากที่สุดของภาค จำนวน 652,580 ไร่ (สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางจังหวัดหนองคาย, 2554) รองลงมาคือ จังหวัดเลย และอุดรธานี จำนวน 461,968 และ 325,866 ไร่ ตามลำดับ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2554; สถาบันวิจัยยาง, 2555)

ปัจจุบันการแบ่งเส้นทางการไหลของการผลิตสินค้าแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ สำหรับการผลิตยางพาราก็เช่นกัน การผลิตระดับต้นน้ำเป็นการผลิตในภาคเกษตรกร ส่วนการผลิตระดับกลางน้ำ เป็นการนำยางแผ่นดิบ น้ำยางสด

ซียาง หรือยางก้อนถ้วยที่เกษตรกรผลิตไปแปรรูปเป็นยางแท่ง เป็นต้น สำหรับการผลิตปลายน้ำเป็นการนำผลผลิตจากระดับกลางน้ำมาผลิตต่อให้เป็นผลิตภัณฑ์พร้อมใช้งาน ซึ่งแต่ละระดับของเส้นทางการไหลการผลิตดังกล่าวหากพิจารณาในเชิงการบริหารจัดการผลิตแล้วยังมีปัญหาคือหรือจุดบอดในกระบวนการผลิตแตกต่างกันไป

สำหรับการผลิตระดับต้นน้ำซึ่งเป็นการผลิตในระดับเกษตรกรนั้น จากการศึกษาขั้นต้น (initial study) ถึงสถานการณ์ทั่วไปด้วยการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการทาสวนยาง (สทย.) นักวิชาการเกษตร และนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ในจังหวัดหนองคาย บึงกาฬ และนครพนม พบว่าปัจจุบันการผลิตยางพาราโดยเกษตรกรรายย่อยในทั้งสามจังหวัดเป็นไปในแนวเดียวกัน คือ การปฏิบัติการผลิตของเกษตรกรยังไม่เป็นไปตามหลักวิชาการ ได้แก่ (1) การแปรรูปน้ำยางเป็นยางก้อนถ้วยแทนยางแผ่นดิบ (2) กรีดยางก่อนต้นมีขนาดเหมาะสมหรือก่อนอายุครบ 7 ปี (3) กรีดยางในช่วงต้นยางผลัดใบ (4) ระยะปลูกของต้นชิดกัน และ (5) ปลูกในพื้นที่ดินต้นหรือไม่เหมาะสม ซึ่งประเด็นเหล่านี้พบว่าเกษตรกรที่ปฏิบัติเช่นนี้เป็นครัวเรือนเกษตรกรรายย่อยซึ่งมีพื้นที่ปลูกยางพาราจำนวนน้อยหรือต่ำกว่า 100 ไร่

จากประเด็นการปฏิบัติของเกษตรกรที่ไม่สอดคล้องตามหลักวิชาการทั้ง 5 ประเด็นดังกล่าวได้ทำการศึกษาขั้นต้นด้วยการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ สทย. และนักวิชาการที่เกี่ยวข้องในจังหวัดหนองคาย บึงกาฬ และนครพนม พบว่า (1) ได้ส่งเสริมให้เกษตรกรผลิตยางจำหน่ายในรูปของน้ำยางสดหรือแปรรูปเป็นยางแผ่นดิบซึ่งช่วยให้เกษตรกรได้รับผลตอบแทนจากการจำหน่ายดีกว่าการแปรรูปเป็นยางก้อนถ้วย อีกทั้งการจำหน่ายยางพาราในรูปของน้ำยางสดหรือแปรรูปเป็นยางแผ่นดิบจะไม่ถูกพ่อค้าเอารัดเอาเปรียบหรือกดราคา เนื่องจากมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องประกาศราคากลางยางพารารายวันให้

เกษตรกรใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาราคาในการจำหน่าย ซึ่งแตกต่างกับยางก้อนถ้วยที่เกษตรกรจำหน่ายไม่มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องประกาศราคากลางยางพารารายวัน (2) เกษตรกรส่วนใหญ่โดยเฉพาเกษตรกรรายใหม่มักกรีดยางก่อนลำต้นมีขนาดเหมาะสมหรือก่อนอายุครบ 7 ปี ซึ่งจากการสัมภาษณ์เกษตรกรพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ทราบและเข้าใจหลักวิชาการที่ว่าขนาดของต้นยางที่ปลูกจากยางต้นติดตาที่พร้อมเปิดกรีดต้องมีเส้นรอบลำต้นไม่น้อยกว่า 50 เซนติเมตรเมื่อวัดที่ความสูงจากพื้นดิน 150 เซนติเมตรซึ่งยางพาราที่มีขนาดลำต้นเช่นนี้ส่วนใหญ่อายุประมาณ 7 ปี (3) ยางพาราที่ปลูกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการผลัดใบในช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน ซึ่งในช่วงยางผลัดใบนี้เป็นช่วงที่ต้นยางต้องการธาตุอาหารไปเลี้ยงลำต้นโดยเฉพาะโบและยอดที่แตกใหม่ ซึ่งการกรีดในช่วงนี้จะส่งผลต่อต้นยาง แต่เกษตรกรมักกรีดยางในช่วงนี้เนื่องจากต้องการรายได้สม่ำเสมอ (4) เนื่องจากกระแสการปลูกยางพาราในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รับความนิยมและการมองเห็นผลตอบแทนที่เกษตรกรจะได้รับดีกว่าการทำกรีดหรือประกอบอาชีพอื่นจึงดึงดูดให้เกษตรกรหันมาปลูกมากขึ้นแม้จะไม่ได้มีการส่งเสริมที่ก็ตาม กอปรกับการที่เกษตรกรมีพื้นที่จำนวนจำกัด ราคาที่ดินที่สูงขึ้น ทำให้เกษตรกรปลูกยางพารามีระยะปลูกของต้นชิดกัน เช่น ยางพันธุ์ RRIM 600 ซึ่งเป็นยางพาราที่เกษตรกรนิยมปลูก เกษตรกรบางรายปลูกด้วยระยะปลูกเพียง 2.5×6 เมตรหรือน้อยกว่า ซึ่งไม่เป็นไปตามหลักวิชาการที่ควรมีระยะปลูก 3×7 เมตร เป็นต้น และ (5) ด้วยข้อจำกัดด้านพื้นที่ดังที่กล่าวมาแล้ว เกษตรกรไม่ได้คำนึงถึงความไม่เหมาะสมของพื้นที่ในการปลูกว่าพื้นที่ปลูกมีหน้าดินลึกไม่น้อยกว่า 1 เมตร มีการระบายน้ำดี ไม่มีชั้นหิน หรือชั้นดินดาน มีความลาดชันไม่เกิน 35 องศา ซึ่งถ้าชันเกินกว่า 15 องศาจำเป็นต้องทำขั้นบันได เป็นต้น

จากเหตุการณ์ (symptoms) ดังกล่าวข้างต้นได้

สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ สกย. พ่อค้าผู้รับซื้อยางพารา และจากการสังเกตปรากฏการณ์โดยทั่วไปในเขตจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน พบว่า การปฏิบัติของเกษตรกรเป็นไปในทำนองเดียวกันนี้เช่นกัน การศึกษานี้จึงมีคำถามว่า การปฏิบัติในการผลิตยางพาราของเกษตรกรที่ไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการดังกล่าวข้างต้นนั้น เป็นปัญหาที่แท้จริงที่เกษตรกรประสบหรือไม่ อย่างไร? ซึ่งคำตอบจากการวิจัยนี้สามารถนำไปเป็นประเด็นที่ควรพิจารณาในการส่งเสริมการผลิตและการวิจัยยางพาราที่สอดคล้องกับปัญหาของเกษตรกร การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อระบุปัญหาการผลิตยางพาราที่องค์กรเกษตรกรและครัวเรือนเกษตรกรประสบ โดยเลือกอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการปลูกยางพารากันมากแห่งหนึ่งเป็นพื้นที่ในการศึกษานี้

วิธีการวิจัย

การศึกษานี้ได้เลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจงตามประสงค์ (purposive sampling) โดยเลือกอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬเป็นพื้นที่ศึกษา ซึ่งจังหวัดบึงกาฬเป็นพื้นที่ปลูกยางพาราแหล่งใหญ่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยอำเภอโซ่พิสัยเป็นพื้นที่ที่มีการปลูกยางพารามากเป็นอันดับ 3 ของจังหวัดบึงกาฬ โดยมีพื้นที่ปลูกยางพาราทั้งหมดประมาณ 126,000 ไร่ (สำนักงานเกษตรอำเภอโซ่พิสัย, 2553) ดำเนินการศึกษาระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2554 ถึงเดือนมิถุนายน 2555 ซึ่งมีแนวทางในการศึกษาดังนี้

1. ทำความเข้าใจบริบทการผลิตยางพาราในพื้นที่ศึกษาด้วยการสัมภาษณ์ผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants: KIs) ผู้นำชุมชน และศึกษาข้อมูลมือสองที่เกี่ยวข้อง

2. เลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจงตามประสงค์ด้วยการจำแนกประเภทผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับองค์กรเกษตรกร ระดับครัวเรือนเกษตรกร และ

ผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง โดยการศึกษานี้ได้จำแนกผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 3 กลุ่ม และแต่ละกลุ่มได้จำแนกประเภทผู้ให้ข้อมูลย่อยๆ ลงไปอีก ดังนี้

2.1 ครั้วเรือนเกษตรกร ได้กำหนดกรอบหรือเกณฑ์ในการเลือกผู้ให้ข้อมูลด้วยการจำแนกผู้ให้ข้อมูลออกเป็นแต่ละประเภทและได้จำแนกประเภทย่อยๆ ลงไปอีก แล้วเลือกผู้ให้ข้อมูลประเภทย่อยๆ ดังนี้

ครั้วเรือนเกษตรกรที่ปลูกยางพารามานานมากกว่า 10 ปี (ปลูกก่อนปี 2545 และเปิดกรีดก่อนปี 2550 ซึ่งเป็นช่วงที่ในพื้นที่เริ่มมีตลาดยางก้อนถ้วย) ได้จำแนกผู้ให้ข้อมูลเป็นประเภทย่อยๆ ลงไปอีก ประกอบด้วยครั้วเรือนเกษตรกรที่ (1) ทำยางแผ่นดิบมาโดยตลอด (2) ทำยางก้อนถ้วยมาโดยตลอด และ (3) เคยทำยางแผ่นดิบแต่เปลี่ยนมาทำยางก้อนถ้วย โดยครั้วเรือนเกษตรกรประเภทแรกที่ทำยางแผ่นดิบมาโดยตลอด รวบรวมเฉพาะผู้ปลูกมากกว่า 15 ไร่ เนื่องจากไม่มีครั้วเรือนเกษตรกรประเภทนี้ที่มีพื้นที่น้อยกว่า 15 ไร่ ในพื้นที่ศึกษา ส่วนครั้วเรือนเกษตรกร 2 ประเภทหลังที่ทำยางก้อนถ้วยมาโดยตลอด และที่เคยทำยางแผ่นดิบแต่เปลี่ยนมาทำยางก้อนถ้วย ได้รวบรวมข้อมูลจากครั้วเรือนเกษตรกรที่ (ก) ปลูกมากกว่า 15 ไร่ และ (ข) ปลูกน้อยกว่า 15 ไร่ อย่างละ 2 ครั้วเรือน รวมผู้ให้ข้อมูลจำนวน 10 ครั้วเรือนครั้วเรือนเกษตรกรที่ปลูกยางพาราไม่เกิน 10 ปี (ปลูกหลังปี 2545 และเปิดกรีดประมาณปี 2550 ซึ่งเป็นช่วงที่ในพื้นที่เริ่มมีตลาดยางก้อนถ้วย) จากการศึกษาบริบทการผลิตยางพาราในพื้นที่ศึกษาพบว่าครั้วเรือนเกษตรกรปลูกยางพาราไม่เกิน 10 ปี ในพื้นที่มีเฉพาะเกษตรกรที่ทำยางก้อนถ้วยเท่านั้น การศึกษานี้จึงได้จำแนกผู้ให้ข้อมูลที่ทำยางก้อนถ้วยเป็นประเภทย่อยๆ ลงไปอีก ประกอบด้วย ครั้วเรือนเกษตรกรที่ (1) เปิดกรีดก่อน 7 ปีหรือมีขนาดลำต้นเหมาะสมตามหลักวิชาการ และ (2) เปิดกรีดเมื่ออายุครบ 7 ปีหรือมีขนาดลำต้นไม่เหมาะสมตามหลักวิชาการ โดยครั้วเรือนเกษตรกรทั้ง 2 ประเภท

ข้างต้น ได้รวบรวมข้อมูลจากครั้วเรือนเกษตรกรที่ (ก) ปลูกมากกว่า 15 ไร่ และ (ข) ปลูกน้อยกว่า 15 ไร่ อย่างละ 2 ครั้วเรือน รวม 8 ครั้วเรือน

2.2 องค์กรเกษตรกร ได้ดำเนินการศึกษาในพื้นที่ 2 ตำบล จำนวน 3 แห่ง โดยผู้ให้ข้อมูลคือเกษตรกรที่เป็นคณะกรรมการขององค์กรฯ ละ 3-5 คน

2.3 ผู้รับซื้อยางก้อนถ้วย จำนวน 3 ราย ประกอบด้วย

2.3.1 ผู้รับซื้อด้วยวิธีการประมูล จำนวน 2 ราย

2.3.2 ผู้รับซื้อยางก้อนถ้วยสดหรือยางก้อนสด (ลักษณะของยางก้อนถ้วยสดหรือยางก้อนสด ดูในผลการศึกษา) จำนวน 1 ราย

3. สร้างกรอบประเด็นหัวข้อย่อย (sub-topics) เพื่อเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลและเป็นแนวสัมภาษณ์ (interview guide) (ยศ, 2551)

4. รวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการรวบรวมข้อมูลจาก (1) คณะกรรมการองค์กรเกษตรกรด้วยวิธีสัมภาษณ์กลุ่ม (2) ผู้รับซื้อยางพาราด้วยวิธีการสัมภาษณ์บุคคล และ (3) ครั้วเรือนเกษตรกรด้วยวิธีการสัมภาษณ์บุคคลที่มีหน้าที่ทำสวนยางเป็นหลักของครั้วเรือน โดยในการสัมภาษณ์ดังกล่าวดำเนินการไปพร้อมกับการสังเกตและเยี่ยมชมสวนยางทุกสวนยางที่สัมภาษณ์ระดับครั้วเรือนเกษตรกร ตลอดจนเข้าร่วมกิจกรรมขององค์กรเกษตรกรทุกองค์กรที่รวบรวมข้อมูล โดยในขณะทำการรวบรวมข้อมูลได้ทำการบันทึกภาคสนามพร้อมทั้งสรุปข้อมูลเป็นระยะ ดังคำถามในการรวบรวมข้อมูลเรียบเรียงแนวคิด มีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้และความถูกต้องของข้อมูล ตลอดจนการรวบรวมข้อมูลสามารถตอบคำถามของประเด็นศึกษาได้ หากประเด็นใดที่ยังไม่ชัดเจนได้ทำการตรวจสอบหรือทบทวนความถูกต้องของข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์อีกครั้ง ข้อมูลเพื่อให้ได้ความชัดเจนยิ่งขึ้น (ยศ, 2551)

5. การวิเคราะห์ข้อมูลได้วิเคราะห์จำแนกประเภท วิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูล หาความสัมพันธ์ และสร้างข้อสรุปของผลการศึกษาที่ค้นพบ (ยศ, 2551)

ผลการวิจัยและวิจารณ์

ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ศึกษาและผู้ให้ข้อมูล

จากการศึกษาพบว่า ขางพาราสามต้นแรกของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ปลูกเมื่อปี 2503 ที่บ้านหนองแวง ตำบลถ้ำเจริญ อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ โดยมีหลวงปู่คำสิงห์ วรรณธโม ไปรดน้ำที่ภาคใต้แล้วเก็บเมล็ดมาปลูกที่บ้านเกิด ซึ่งเป็นข้อพิสูจน์ของนักวิชาการส่งเสริมเกษตรประจำตำบล และเกษตรกรแถบนี้ได้ว่า ขางพาราก็สามารถปลูกในพื้นที่แถบนี้หรือพื้นที่อื่นๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ (ปัจจุบันเหลือเพียง 1 ต้น เนื่องจากชาวบ้านตัดไปทำถ่านไม้ 1 ต้น และถูกควายชนและเสียดสีตายไป 1 ต้น)

ปัจจุบัน (2555) จังหวัดบึงกาฬ เป็นจังหวัดที่มีการปลูกขางพารามากที่สุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีพื้นที่ปลูกขางพารา 652,580 ไร่ ผู้ปลูก 54,496 ราย เปิดกรีดแล้ว 211,016 ไร่ ผู้ปลูก 16,850 ราย (สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางจังหวัดหนองคาย, 2554)

สำหรับอำเภอโซ่พิสัย ประกอบด้วย 7 ตำบล มีการปลูกขางพาราทุกตำบล พื้นที่ปลูกรวม 126,000 ไร่ เปิดกรีดแล้ว 61,500 ไร่ โดยตำบลศรีชมภู มีพื้นที่ปลูกมากที่สุด 33,000 ไร่ เปิดกรีดแล้ว 19,000 ไร่ รองลงมาคือ ตำบลถ้ำเจริญ 23,800 ไร่ เปิดกรีดแล้ว 11,400 ไร่ และตำบลคำแก้ว 19,600 ไร่ เปิดกรีดแล้ว 10,900 ไร่ (สำนักงานเกษตรอำเภอโซ่พิสัย, 2553)

การศึกษานี้ได้รวบรวมข้อมูลเชิงลึกจากครัวเรือนเกษตรกร 18 ครัวเรือน ในอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ โดยผู้ให้ข้อมูลที่มีหน้าที่ทำสวนยางเป็นหลักของครัวเรือนมีอายุเฉลี่ย 47.68 ± 10.73 ปี

ครัวเรือนผู้ให้ข้อมูลมีพื้นที่ปลูกขางพาราเฉลี่ย 31.16 ± 26.20 ไร่ สูงสุด 100 ไร่ ต่ำสุด 6 ไร่ มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.89 ± 1.37 คน โดยมีแรงงานในครัวเรือนที่ทำสวนยางเฉลี่ย 2.63 ± 1.89 คน แต่สำหรับผู้ให้ข้อมูลที่มีพื้นที่ปลูกมากกว่า 60 ไร่ นอกจากมีการใช้แรงงานในครัวเรือนแล้วได้มีจ้างแรงงานช่วยในการทำสวนยางพาราเฉลี่ย 0.84 ± 1.77 คน

ปัญหาในการผลิตขางพาราขององค์กรเกษตรกร

จากการศึกษาขั้นต้นถึงสถานการณ์ขางพาราในพื้นที่ที่พบว่า การปฏิบัติการผลิตของเกษตรกรยังไม่เป็นไปตามหลักวิชาการ ได้แก่ การปรับปรุงน้ำอย่างเป็นขาก่อนด้วยแทนขางแผ่นดิบ กรีดขางก่อนลำต้นมีขนาดเหมาะสมหรือก่อนอายุครบ 7 ปี กรีดขางในช่วงต้นขางผลัดใบ ระยะปลูกของต้นชิดกันและปลูกในพื้นที่ดินดินหรือไม่เหมาะสมนั้น จากการศึกษาภาคสนามพบว่า ประเด็นเหล่านี้ยังไม่เป็นปัญหาขององค์กรเกษตรกร แต่ปัญหาที่องค์กรเกษตรกรประสบในปัจจุบัน มีดังนี้

1. ราคาขางพาราลดต่ำและไม่แน่นอน : ราคา

ขางพาราที่ตกต่ำส่งผลกระทบต่อเกษตรกรผู้ผลิตขางพาราอย่างยิ่ง ซึ่งองค์กรเกษตรกรเข้าใจดีว่าการที่ราคาขางพาราลดต่ำเกิดขึ้นจากหลายปัจจัยทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และภูมิอากาศ เช่น ราคาน้ำมันในตลาดโลกลดลงทำให้ราคาขางพาราลดลงเช่นกัน นอกจากนี้ยังสะท้อนถึงที่เกิดขึ้นในภาคกลางหรือพื้นที่อื่นๆ มีผลทำให้การส่งออกของพ่อค้ามีปัญหาในด้านการขนส่งและมีผลต่อราคาขางพาราอีกทอดหนึ่งอันเป็นสาเหตุทำให้เกษตรกรได้ราคาในการขายต่ำ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ยศ และ กัลยา (2553) ที่พบว่า ราคาขางพาราลดต่ำเป็นปัญหาของเกษตรกรผู้ผลิตขางพารารายย่อย โดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาว นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับรายงานของ สมใจ (2552) ซึ่งได้ศึกษาการปรับตัวของเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเลือกอำเภอโซ่พิสัยเป็นพื้นที่ศึกษาที่พบว่า ปัญหาเรื่องความไม่แน่นอนของราคาขางพารา

มีผลต่อเกษตรกรและองค์กรเกษตรกร ซึ่งในด้านการช่วยเหลือด้านราคายางพารานี้ สมใจ (2552) มีข้อเสนอแนะว่า สามารถดำเนินการได้โดยเกษตรกรร่วมมือกับเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องในการจัดตั้งตลาดกลาง จัดให้มีการดำเนินในรูปคณะกรรมการตรวจสอบความเคลื่อนไหวของราคายางพาราในระบบตลาดของประเทศเพื่อเปรียบเทียบกับราคาในระดับท้องถิ่นที่มีการประมูลรับซื้อและเพื่อเป็นการต่อรองราคา

2. ความล่าช้าในการมารับซื้อและการจ่ายเงินของผู้ที่ได้รับการประมูล : คำว่า “เร็ว” ในความหมายของเกษตรกร หมายถึง ผู้ที่ได้รับการประมูลยางพาราได้แล้ว มารับสินค้าและจ่ายเงินตามเวลาที่นัดหมาย ซึ่งความล่าช้าในการมารับสินค้าและการจ่ายเงินของผู้ที่ประมูลได้ เป็นเรื่องที่ต้องคัดค้านเกษตรกรมักพบค่อนข้างบ่อย บางกรณีผู้ที่ประมูลได้มารับสินค้าเร็ว แต่จ่ายเงินช้าหรือจ่ายเพียงบางส่วนก่อน ซึ่งการเลือกให้บุคคลใดให้ได้รับการประมูลนั้น คณะกรรมการองค์กรเกษตรกรมักเลือกผู้ที่ต้องคัดค้านเกษตรกรไว้วางใจในเรื่องความรวดเร็วในการมารับสินค้าและการจ่ายเงิน ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้ประมูลรับซื้อ พบว่า ความล่าช้านี้ เกิดจากมีแรงงานในการขนยกยางพาราขึ้นรถบรรทุก และการทำธุรกรรมทางการเงินกับธนาคารล่าช้า โดยในเรื่องการเงินที่ล่าช้านี้องค์กรเกษตรกรได้แก้ไขปัญหามาโดยไม่มีนัดหมายวันเวลาในการมารับสินค้ากับผู้ประมูลในวันที่ตรงกับวันหยุดของธนาคาร

3. ยางก้อนถ้วยไม่ได้คุณภาพหรือมาตรฐาน : องค์กรเกษตรกรได้กำหนดมาตรฐานยางพาราโดยยางก้อนถ้วยต้องได้จากการกรีดยางพารา 6 มัด (มัดหมายถึง จำนวนครั้งในการกรีดยางพารา) ขึ้นไปจึงสามารถนำมาจำหน่ายกับองค์กรเกษตรกรได้ ซึ่งการกำหนดมาตรฐานที่เป็นแนวปฏิบัติเช่นนี้เป็นวิธีการทำให้น้ำยางที่ได้จากแต่ละต้นที่กรีดยังแต่ละมัดจับตัวกันเป็นก้อนในถ้วยทับซ้อนหรือรวมเป็นก้อนเดียวกัน ซึ่งจำนวนวันที่มากประมาณ 10-15 วันนี้

ช่วยให้ยางก้อนถ้วยบีบรัดตัวและน้ำที่ผสมอยู่ในเนื้อยางก้อนถ้วยระเหยออกจากก้อนยางจนยางก้อนถ้วยแน่นขึ้น ซึ่งวิธีการเช่นนี้ทำให้น้ำยางก้อนถ้วยมีเนื้อแน่น-ไม่นิ่ม ไม่ถูกหักร้าวเนื่องจากมีน้ำผสมอยู่ในก้อนถ้วย ปัจจุบันมีสมาชิกองค์กรเกษตรกรประมาณร้อยละ 40 นำยางก้อนถ้วยที่กรีดยังไม่ครบมัดมาจำหน่าย ซึ่งยางก้อนถ้วยที่กรีดยังไม่ครบมัดในการกรีดยังต่ำกว่ากำหนดจะมีลักษณะเป็นยางนิ่ม-ไม่แน่น และมีความชื้นมากเกินไป ทำให้พ่อค้ากลางในการประมูลยางพาราขององค์กรเกษตรกร จากการสัมภาษณ์ผู้ประมูลรับซื้อ พบว่า ในการซื้อแต่ละครั้งถ้ายางก้อนถ้วยไม่ได้คุณภาพหรือมาตรฐาน เช่น เนื้อก้อนไม่แน่นจะให้มีน้ำอยู่ภายในก้อนมากเกินไป มีเปลือกไม้หรือดินปลอมปนอยู่ภายใน เมื่อนำไปจำหน่ายให้กับโรงงานๆ จะไม่รับซื้อหรือซื้อในราคาต่ำ ส่งผลให้เกิดการขาดทุน ดังนั้นคุณภาพหรือมาตรฐานยางก้อนถ้วยที่เกษตรกรผลิตจึงมีผลต่อราคาที่เสนอประมูล ซึ่งคุณภาพหรือมาตรฐานยางก้อนถ้วยที่ต้องคัดค้านเกษตรกรกำหนดนี้ พบว่า มีบางประเด็นที่คล้ายกับมาตรฐานที่สถาบันวิจัยยาง กรมวิชาการเกษตร กำหนด (หนังสือพิมพ์เดลินิวส์, 2551) คือ ต้องสะอาด ไม่มีสิ่งเจือปน เช่น เปลือกกริด เศษไม้ กรวด หิน ดิน ทราย และมีสีตามธรรมชาติ อย่างไรก็ตามประเด็นที่ความแตกต่างกัน คือ สถาบันวิจัยยาง กรมวิชาการเกษตร กำหนดให้ต้องมีน้ำหนักประมาณ 80-500 กรัมต่อก้อน มีเนื้อยางประมาณร้อยละ 60 ยางก้อนถ้วยที่เหมาะสมต่อการซื้อขายควรมีอายุไม่เกิน 4 วัน มีความชื้นประมาณร้อยละ 40 แต่จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรไม่ได้เน้นประเด็นเหล่านี้ หากแต่เน้นในเรื่องของจำนวนครั้งในการกรีดยังที่ต้องกรีดยัง 6 มัดขึ้นไป หรือประมาณ 12-15 วัน การแปรรูปยางดิบเป็นยางก้อนถ้วยที่เกษตรกรนิยมปฏิบัตินี้มีความแตกต่างกับเกษตรกรในภาคใต้ เช่น ในจังหวัดสงขลา ซึ่งบัญชา ประวิติ ไชยยะ กนกพร และ Chambom (2555) รายงานว่า เกษตรกรนิยมแปรรูปยางดิบเป็นน้ำยางสดและยางแผ่นดิบ

4. เงินทุนหมุนเวียนขององค์กรเกษตรกร
ไม่เพียงพอ : การที่องค์กรเกษตรกรมีเงินทุนหมุนเวียนไม่มากพอหรือมีจำนวนน้อยนั้นทำให้เมื่อเกิดกรณีผู้ประมูลซื้อยางพาราจ่ายเงินไม่ครบตามจำนวนยอดหรือจ่ายเงินล่าช้า องค์กรเกษตรกรไม่สามารถนำเงินขององค์กรเกษตรกรมาสำรองจ่ายให้กับสมาชิกได้เพียงพอ ทำให้สมาชิกองค์กรเกษตรกรได้รับเงินช้าหรือไม่พอใจ ซึ่งในประเด็นนี้อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สมาชิกองค์กรเกษตรกรบางส่วนนำยางไปจำหน่ายในลักษณะขางก้อนสดซึ่งได้รับเงินจากการจำหน่ายทันที

5. มีพ่อค้ามารับซื้อขางก้อนด้วยสดในพื้นที่ทำให้องค์กรเกษตรกรรวบรวมขางก้อนด้วยได้น้อย :
 ขางก้อนด้วยสด หรือ ขางก้อนสด หมายถึง ขางก้อนด้วยที่ผลิตโดยนำน้ำยางมาทำให้จับก้อนในถ้วยรองน้ำยางแล้วนำไปจำหน่ายโดยทันที ซึ่งลักษณะของขางก้อนสดนี้มีลักษณะเป็นก้อนนุ่มมีน้ำผสมอยู่ในเนื้อของขางก้อนด้วยมาก ซึ่งแตกต่างกับการรวบรวมซื้อขององค์กรเกษตรกรที่นอกจากต้องกรีด 6 มัดขึ้นไป ซึ่งนอกจากก้อนขางต้องมีเนื้อแน่น-ไม่นิ่มแล้วเกษตรกรต้องนำขางก้อนมาพักค้างที่องค์กรเกษตรกร 1 คืน เพื่อให้ขางก้อนด้วยบีบรัดตัวแน่นทำให้น้ำที่อยู่ในเนื้อขางก้อนด้วยไหลออก ซึ่งการรับซื้อขางก้อนสดของพ่อค้าในพื้นที่ส่งผลต่อปริมาณการรวบรวมขางก้อนด้วยขององค์กรเกษตรกรลดลง เนื่องจากสมาชิกองค์กรเกษตรกรบางรายนำขางก้อนด้วยสดไปขายให้กับลาน (ลาน หมายถึง สถานที่รับซื้อ) รับซื้อขางก้อนด้วยสดที่อยู่ในพื้นที่

อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์พ่อค้ารับซื้อขางก้อนสดในพื้นที่ได้มีความเห็นว่า องค์กรเกษตรกรมีสมาชิกบางส่วนนำขางก้อนด้วยที่กรีดไม่ครบมิดตามที่องค์กรเกษตรกรกำหนดก็ยังสามารถนำไปจำหน่ายร่วมกับองค์กรเกษตรกรได้ ทำไมจึงจะนำขางที่กรีดไม่ครบมิดดังกล่าวมาจำหน่ายให้กับตนไม่ได้ อีกทั้งในการเปิดลานรับซื้อเป็นการเพิ่มทางเลือกใหม่ให้แก่เกษตรกร เพราะเกษตรกรมีความจำเป็น

ต้องใช้เงินในการหมุนเวียนทางด้านต่างๆ ดังนั้นครัวเรือนเกษตรกรบางรายจึงไม่ต้องเสียเวลารอในการนำขางก้อนด้วยไปจำหน่ายให้กับองค์กรเกษตรกรซึ่งซื้อขายด้วยวิธีการประมูล ซึ่งจากการศึกษา พบว่า ประเด็นการมีพ่อค้ารับซื้อขางก้อนด้วยสดในพื้นที่พบมากในอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ และพื้นที่ใกล้เคียง โดยยังไม่มีรายงานว่าพบในจังหวัดอื่นๆ

ปัญหาในการผลิตยางพาราของครัวเรือนเกษตรกร

จากการศึกษานำร่องถึงสถานการณ์ยางพาราในพื้นที่ที่พบว่า การปฏิบัติการผลิตของเกษตรกรยังไม่เป็นไปตามหลักวิชาการ ได้แก่ การแปรรูปน้ำยางเป็นขางก้อนด้วยแทนขางแผ่นดิบ กรีดขางก่อนลัดต้น มีขนาดเหมาะสมหรือก่อนอายุครบ 7 ปี กรีดขางในช่วงต้นยางผลัดใบ ระยะปลูกของต้นชิดกันและปลูกในพื้นที่ดินดินหรือไม่เหมาะสมนั้น จากการศึกษาภาคสนามพบว่า ประเด็นเหล่านี้ยังไม่เป็นปัญหาของครัวเรือนเกษตรกร แต่ปัญหาที่ครัวเรือนเกษตรกรประสบในปัจจุบัน มีดังนี้

1. ราคาขางพาราคต่ำและไม่แน่นอน ภาวะราคาขางพาราคต่ำและไม่แน่นอนนั้นนอกจากเป็นปัญหาขององค์กรเกษตรกรแล้วยังเป็นปัญหาของเกษตรกรด้วย ซึ่งทำให้ครัวเรือนเกษตรกรมีรายได้ลดลง หมุนเงินไม่ทัน โดยเกษตรกรทราบดีว่า ภาวการณ์ด้านราคาของยางพาราที่สูงต่ำไม่แน่นอนซึ่งมักขึ้นลงตามราคาน้ำมันในตลาดโลก และภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นทั้งในและต่างประเทศก็มีผลต่อราคาขางพาราที่เกษตรกรจำหน่ายเช่นกัน โดยขางก้อนด้วยที่เกษตรกรจำหน่ายมีราคาต่ำกว่าราคากลางของขางแผ่นดิบที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องประกาศในแต่ละวันประมาณร้อยละ 50 อย่างไรก็ตาม เกษตรกรเห็นว่าราคาขางก้อนด้วยขึ้นต่ำที่ไม่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกร ควรอยู่ที่ 40 บาทต่อกิโลกรัม

2. โรคและแมลงระบาด เกษตรกรประสบปัญหาโรคแมลงระบาดทั้งในต้นขางพาราที่เปิดกรีด

แล้วและยังไม่เปิดกริด โดยขางพาราที่เปิดกริดแล้ว พบปัญหาสำคัญตามลำดับ คือ โรคยางหน้าตาย โรคเชื้อราสีชมพู โรคเส้นดำ และโรคเปลือกเน่า ซึ่งโรคเหล่านี้มักพบในช่วงฤดูฝนและส่งผลกระทบต่อผลผลิตของเกษตรกร สาเหตุของโรคเหล่านี้เกิดจากระบบการจัดการสวนของเกษตรกรเอง เช่น แสงแดดส่องลงมาไม่ถึงถึงภายในสวนยาง ทำให้ยางพาราเกิดโรคเหล่านี้ได้ ส่วนในขางพาราที่ยังไม่เปิดกริดพบโรคและแมลงที่สำคัญตามลำดับ คือ เพลี้ยหอยใบลาย และใบขาว สำหรับเพลี้ยหอยนั้นจะไปดูดกินน้ำเลี้ยงของต้นขางพาราทำให้ต้นแคระแกรนและมีผลต่อน้ำยางในที่สุด

จากผลการศึกษาสอดคล้องกับรายงานของ รัชนิ (2548) ซึ่งพบว่า ช่วงฤดูฝนโรคที่พบในขางพาราได้แก่ โรคราสีชมพูและโรคเส้นดำ ซึ่งสามารถป้องกันได้โดยการหมั่นดูแลรักษาสวนขางพาราให้อากาศถ่ายเทได้สะดวกเพื่อลดความชื้นและความรุนแรงของโรค ไม่ควรกริดขางในช่วงฤดูฝน ใช้สารป้องกันกำจัดโรค และ ไม่ปลูกพืชอาศัยของโรคเหล่านี้เป็นพืชร่วมขาง วิธีการเหล่านี้สามารถช่วยลดการเกิดได้ระดับหนึ่ง

3. การลักขโมยขางก่อนด้วยในสวนขางพารา : การลักขโมยขางก่อนด้วยในสวนขางเป็นปัญหาหนึ่งที่เกษตรกรประสบ จากการสัมภาษณ์เกษตรกร พบว่า การลักขโมยโดยผู้รับจ้างกรีดยังมีความเป็นไปได้น้อย เนื่องจากการจ้างคนกรีดยังส่วนใหญ่เป็นการจ้างโดยเจ้าของสวนขางมีสวนขางพื้นที่จำนวนมาก (ประมาณ 100 ไร่ขึ้นไป) และมักแปรรูปเป็นขางแผ่นดิบ ส่วนครัวเรือนเกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่ทำการกรีดยางด้วยตนเองหรือแบ่งให้ลูกที่อยู่ในครัวเรือนเดียวกันหรือออกเรือนแล้วเป็นผู้กรีดยังเกือบทั้งหมดแปรรูปเป็นขางก่อนด้วย จากการสัมภาษณ์เกษตรกร พบว่า ผู้ที่ลักขโมยคาดว่าเป็นคนในชุมชนลักขโมยกันเองหรือเป็นลูกหลานลักขโมยของพ่อ-แม่หรือของญาติ แล้วนำไปขาย ซึ่งหลังจากลักขโมยแล้วผู้ที่ขโมยจะไม่นำไปขายกับองค์กรเกษตรกรในพื้นที่ แต่มีช่อง

ทางนำไปขายช่องทางอื่น เช่น นำไปขายนอกพื้นที่ต่างอำเภอ แต่ส่วนใหญ่แล้วมักนำไปขายให้กับพ่อค้ารับซื้อขางก่อนสดที่มีอยู่ในพื้นที่ อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์ผู้รับซื้อขางก่อนสดในพื้นที่ พบว่า ไม่สามารถช่วยแก้ไขเรื่องการลักขโมยในพื้นที่ได้ เนื่องจากตนเป็นคนมาจากต่างพื้นที่แต่มาตั้งลานรับซื้อขางพาราในพื้นที่ทำให้ไม่รู้จักเกษตรกรในพื้นที่ ไม่รู้ว่าคนที่นำมาขายเป็นใคร อยู่ที่ไหน จากการศึกษาค้นคว้า วิธีการซื้อของพ่อค้าที่รับซื้อขางก่อนสดนี้ต่างจากวิธีการขององค์กรเกษตรกรที่มีการตรวจสอบหรือมีการสังเกตการนำขางพารามาจำหน่ายของสมาชิก เช่น ผู้ที่นำขางพาราจากการขโมยมาจำหน่ายมักไม่ใช่สมาชิกองค์กรเกษตรกรหรือเป็นคนนอกพื้นที่ เป็นต้น ซึ่งสาเหตุที่ทำให้มีการลักขโมยดังกล่าวเกิดจากปัญหาหาเสพติดซึ่งมีมากในพื้นที่โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีชายแดนติดหรือใกล้กับประเทศเพื่อนบ้าน และสวนขางเป็นที่หนึ่งของแหล่งช้อปปิ้งของบุตรหลานเกษตรกรหรือวัยรุ่นในการเสพหาเสพติด

4. ทักษะฝีมือการทำสวนขางยังไม่ชำนาญ

นัก : เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายใหม่ไม่เคยทำขางแผ่นดิบมาก่อนจึงเลือกผลิตในรูปของขางก่อนด้วย นอกจากนี้ยังพบว่า เกษตรกรในพื้นที่ศึกษาส่วนใหญ่เป็นรายใหม่ถึงแม้จะเคยผ่านการฝึกอบรมการกรีดยางพารามาบ้าง แต่ก็ยังไม่มีประสบการณ์ในการกรีดยางนัก เกษตรกรใช้วิธีการฝึกฝนฝีมือโดยใช้สวนขางของตนเองในการกรีดยางไปด้วยฝึกไปด้วยทำให้เกิดความเสียหายต่อหน้ากริดขางซึ่งมีผลต่อปริมาณน้ำยางและต้นขางพาราในระยะยาวอีกด้วย

5. ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพที่มาจาก การเปลี่ยนแปลงรูปแบบวิถีชีวิตจากการทำสวนขางพารา

: พฤติกรรมการดำรงชีวิตประจำวันของเกษตรกรเปลี่ยนแปลงจากอดีต จากที่เคยนอนกลางคืนอย่างเต็มที่ 7-8 ชั่วโมง ติดต่อกันเปลี่ยนมาเป็นนอนกลางคืน 3-4 ชั่วโมง และนอนกลางวันเพิ่มอีก 3-4 ชั่วโมง และในบางวันที่มีการกิจจำเป็นไม่ได้นอนในช่วงกลางวันดังกล่าว ซึ่งอาจทำให้สุขภาพอ่อนเพลีย

ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ สมใจ (2552) พบว่า เกษตรกรที่กรีดยางพารามีการพักผ่อนไม่เต็มที่ ส่งผลทำให้เกษตรกรหลายคนมีพฤติกรรมของช่วงเวลาในการนอนที่เปลี่ยนไป จากเดิมเคยนอนในช่วงกลางคืน ปัจจุบันกลับเปลี่ยนมาเป็นช่วงเวลากลางวันจึงทำให้ร่างกายพักผ่อนไม่เต็มที่ จากการศึกษายังพบว่า เกษตรกรมีการดื่มกาแฟหรือดื่มเครื่องดื่มชูกำลังทุกวัน และดื่มเป็นจำนวนมาก ซึ่งในอดีตเกษตรกรไม่ค่อยดื่มเครื่องดื่มเหล่านี้ บางครั้งรับประทานอาหารเช้าหรือกลางวันแล้วนอนพัก ซึ่งสอดคล้องกับ สมใจ (2552) ที่รายงานว่า พฤติกรรมการบริโภคของเกษตรกรเช่นนี้ส่งผลทำให้เกษตรกรเกิดโรคหัวใจ ความดันโลหิตสูง โรคอ้วน โรคเบาหวานได้ หรือโรคอื่นๆ อีกทั้งจากการศึกษายังพบว่า ความเสี่ยงด้านสุขภาพอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อสุขภาพของเกษตรกร คือ การใช้สารเคมีทางการเกษตรซึ่งใช้ในกระบวนการผลิต อาทิ กรดฟอสฟอริก ยาฆ่าหญ้า และยาป้องกันและกำจัดโรคแมลง เป็นต้น

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาประเด็นปัญหาการผลิตยางพาราของเกษตรกรรายย่อยนี้ พบว่า มีบางประเด็นที่มีความขัดแย้งกับประเด็นจากผลการศึกษาค้นคว้า ซึ่งพบว่า การปฏิบัติการผลิตของเกษตรกรรายย่อยยังไม่เป็นไปตามคำแนะนำของนักส่งเสริมและความรู้หลักวิชาการ ได้แก่ การแปรรูปน้ำยางเป็นยางก้อนถ้วยแทนยางแผ่นดิบ กรีดยางก่อนลำต้นมีขนาดเหมาะสมหรือก่อนอายุครบ 7 ปี กรีดยางในช่วงต้นยางผลัดใบ ระยะปลูกของต้นชิดกัน และปลูกในพื้นที่ดินด่างหรือไม่เหมาะสม แต่ข้อค้นพบจากการศึกษาภาคสนามพบว่า ประเด็นเหล่านี้ยังไม่เป็นปัญหาขององค์กรเกษตรกรและครัวเรือนเกษตรกรเลย โดยประเด็นปัญหาที่องค์กรเกษตรกรประสบในปัจจุบัน คือ ราคายางพาราลดต่ำและไม่แน่นอน ความล่าช้าในการมารับซื้อและการจ่ายเงินของผู้ที่ได้รับ

การประมูล ยางก้อนถ้วยไม่ได้คุณภาพหรือมาตรฐานเงินทุนหมุนเวียนขององค์กรเกษตรกรไม่เพียงพอและมีพ่อค้ารับซื้อยางก้อนถ้วยสดในพื้นที่ทำให้องค์กรเกษตรกรดำเนินการรวบรวมยางก้อนถ้วยเพื่อขายได้น้อย

ส่วนในระดับครัวเรือนเกษตรกรค้นพบว่า ประเด็นปัญหาที่ครัวเรือนเกษตรกรประสบในปัจจุบัน คือ ราคายางพาราลดต่ำและไม่แน่นอน โรคและแมลงระบาด การลักขโมยยางก้อนถ้วยในสวนยาง ทักษะฝีมือการทำสวนยางยังไม่ชำนาญนัก ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพที่มาจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบวิถีชีวิตจากการทำสวนยางพารา

ดังนั้น ในการวิจัย การพัฒนา หรือการส่งเสริมการผลิตยางพารา นอกจากมุ่งส่งเสริมให้เกษตรกรผลิตยางพาราตามหลักวิชาการแล้วควรมุ่งส่งเสริมเพื่อแก้ปัญหาของเกษตรกรดังที่กล่าวมาแล้วควบคู่กันไปด้วย ซึ่งการที่เกษตรกรไม่ปฏิบัติตามหลักวิชานั้นมาจากสาเหตุหลายประการ อาทิ การที่เกษตรกรนำที่ดินที่เคยปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นและมีรายได้จากการจำหน่ายพืชเศรษฐกิจทุกปีแต่หลังจากปรับเปลี่ยนพื้นที่มาใช้ปลูกยางพาราทำให้เกษตรกรขาดรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตที่ตนเองได้ ตลอดจนเกษตรกรมีความจำเป็นต้องนำเงินมาใช้จ่ายในครัวเรือน อาทิ การซื้ออาหาร การส่งบุตรหลานศึกษาต่อ การผ่อนซื้อรถยนต์ เป็นต้น นอกจากนี้การที่ราคายางพาราที่เกษตรกรได้รับที่ต่ำหรือการมีรายได้จากยางพาราดีกว่าการผลิตทางการเกษตรหรือการประกอบอาชีพอื่นที่ตนเองได้รับมีส่วนที่สำคัญยิ่งที่ทำให้เกษตรกรปฏิบัติการผลิตยางพาราโดยไม่สนใจหลักวิชาการ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ในมุมมองของเกษตรกรเห็นว่าประเด็นปัญหาทางวิชาการดังที่กล่าวมาแล้วยังไม่เป็นปัญหาของเกษตรกรในปัจจุบัน แต่เมื่อพิจารณาในระยะยาวแล้วพบว่า ในบางประเด็นมีผลต่อผลผลิตยางพาราไม่มากนัก

การส่งเสริมให้เกษตรกรผลิตยางพาราตามหลักวิชาการที่ควบคู่กับการส่งเสริมเพื่อแก้ปัญหา

ของเกษตรกรดังที่กล่าวมาแล้วนั้น มีแนวทางที่เอื้อต่อการลดปัญหาทั้งโดยตรงและโดยอ้อมหลายประการ โดยตรง อาทิ มีการสนับสนุนกองทุนหรือเงินทุนหมุนเวียนให้กับองค์กรเกษตรกร มีการกำหนดมาตรฐานของยางก้อนถ้วยบนพื้นฐานที่หลักวิชาการ พ่อค้า และเกษตรกรให้การยอมรับร่วมกัน มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องประกาศยางพารายางก้อนถ้วยรายวัน เช่นเดียวกับน้ำยางสดหรือยางแผ่นดิบเพื่อให้เกษตรกรและพ่อค้าได้ใช้ประกอบการพิจารณาราคา การซื้อขายหรือการประมูลราคา เป็นต้น โดยอ้อม อาทิ มีการเสริมสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้านการผลิตยางพารา มีการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคมของเกษตรกรผู้ปลูกยางพารา เป็นต้น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณกองทุนวิจัย 40 ปี มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่สนับสนุนงบประมาณกลุ่มวิจัยการพัฒนาองค์ความรู้ยางพาราภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

เอกสารอ้างอิง

บัญชา สมบูรณ์สุข ประวิติ เวทย์ประสิทธิ์ ไชยยะ กงมณี กนกพร ภาชีรัตน์ และ Chambom, B. (2555). ระบบการกรีดยางพาราและการจัดการแรงงานการกรีดยางของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราในจังหวัดสงขลา. *วิทยาสารเกษตรศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์*, 33(1), 92–105.

ยศ บริสุทธิ์ และ กัลยา มิชะมา. (2553). ประเด็นปัญหาและชุดความรู้เทคโนโลยีการผลิตยางพาราของผู้ปลูกยางพารารายย่อยจังหวัดนครพนม. *แก่นเกษตร*, 38, 291–300.

ยศ บริสุทธิ์. (2551). แนวทางเชิงระบบสำหรับการวิเคราะห์ระบบเกษตรเพื่อการพัฒนา. *แก่น*

เกษตร, 36, 352–367.

รัชณี รัตนวงศ์. (2548). สถานการณ์การผลิตยางพาราในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ใน *โครงการสัมมนาระดมความคิดเห็น เรื่อง มองทิศทางยางพาราอีสาน*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ สาขาเกษตรศาสตร์และชีววิทยา สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ. หน้า 8–23.

สถาบันวิจัยยาง. (2555). *สถิติยาง*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยยาง กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

สมใจ ศรีหล้า. (2552). การปรับตัวของเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายใต้ระบบการผลิตยางพารา. *มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์*, 26, 87–113

สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางจังหวัดหนองคาย. (2554). *พื้นที่สวนยางพาราเขตความรับผิดชอบ สกย. จังหวัดหนองคาย*. หนองคาย: สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางจังหวัดหนองคาย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

สำนักงานเกษตรอำเภอโซ่พิสัย. (2553). *พื้นที่ปลูกยางพารา อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ ปี 2553*. บึงกาฬ: สำนักงานเกษตรอำเภอโซ่พิสัย กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2554). *สถิติการเกษตรของประเทศไทย 2553*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

หนังสือพิมพ์เดลินิวส์. (2551, 19 กุมภาพันธ์). ส่งเสริมผลิตยางก้อนถ้วยมาตรฐานป้อนโรงงานยางแท่ง. *หนังสือพิมพ์เดลินิวส์*.

TRANSLATED THAI REFERENCES

Borisutdhi, Y. (2008). System approaches to

- agricultural system analysis for development. *Khon Kaen Agriculture Journal*, 36, 352–367. [in Thai]
- Borisutdhi, Y., & Mikhama, K. (2010). Problems and knowledge package on Para rubber production technology of smallholders in Nakhon Phanom province. *Khon Kaen Agriculture Journal*, 38, 291–300. [in Thai]
- Dailynews. (2008, February 19). Extension of standardized rubber cup lump production for feedstock to block rubber factory. *Dailynews*. [in Thai]
- Nong Khai Office of the Rubber Replanting Aid Fund. (2011). *Para rubber production area under the extension zone by Nong Khai Office of the Rubber Replanting Aid Fund*. Nong Khai: Office of the Rubber Replanting Aid Fund, Ministry of Agriculture and Cooperatives. [in Thai]
- Office of Agricultural Economics. (2011). *Agricultural Statistics of Thailand 2010*. Office of Agricultural Economics. Bangkok: Ministry of Agriculture and Cooperatives. [in Thai]
- Ratanawong, R. (2005). The situation of Para rubber production in northeast Thailand. In *Brainstorming seminar project on look at direction of Para rubber of northeast Thailand*. (pp. 8–23) Bangkok: National Research Committee in Agriculture and Biological Sciences, National Research Council of Thailand. [in Thai]
- Rubber Research Institute of Thailand. (2012). *Rubber statistics*. Bangkok: Rubber Research Institute of Thailand, Department of Agriculture, Ministry of Agriculture and Cooperatives. [in Thai]
- So Phisai District Agricultural Extension Office. (2010). *Para rubber production area in So Phisai district, Bueng Kan province*. Bueng Kan: So Phisai District Agricultural Extension Office, Department of Agricultural Extension, Ministry of Agriculture and Cooperatives. [in Thai]
- Somboonsuke, B., Wettayaprasit, P., Kongmanee, B., Pacheerat, K., & Chambom, B. (2012). Rubber tapping system and tapping labor management of rubber farmers' households: Comparison among rubber ecozones in Songkhla province. *Kasetsart Journal: Social Sciences*, 33, 92–105. [in Thai]
- Srila, S. (2009). Adaptation of farmers in northeast Thailand toward rubber tree system. *Humanities, Social Sciences*, 26, 87–113. [in Thai]